

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A1 DERSİ UZUN TEZİ

“KÖY TOPLUMUNDA KADIN OLMAK”

Danışman Öğretmen: Aslı KOÇ

Öğrencinin Adı: Çağla

Öğrencinin Soyadı: ARIKAN

Diploma Numarası: D1129008

Sözcük Sayısı: 3494

Araştırma Sorusu: Fakir Baykurt'un *Tırpan* adlı yapıtında kadın figürlerin toplumsal düzenle olan ilişkileri ve düzenin kendilerine dayattıklarına olan tepkileri yazar tarafından nasıl ele alınmıştır?

ÖZ (Abstract)

Uluslararası Bakalorya bitirme tezi olarak A1 dersi kapsamında hazırlanan bu çalışmada amaç, Fakir Baykurt'un "Tırpan" adlı yapıtındaki kadın figürlerin toplumsal yapı içerisindeki yerlerini ve olaylara karşı olan farklı tutumlarını incelemektir. Türk Edebiyatı'nda Anadolu insanının ve köy gerçekliğinin yansıtıldığı birçok yapıt ve bu yapıtlarla ilgili birçok çalışma yer almaktadır. Bu çalışmada ise bu konu sınırlandırılarak köy gerçekliğinin kadın figürler üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Tezin giriş bölümünde araştırma sorusuna yer verilmiş, yapıtın ana hatları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde ise yapıtta yansıtılan toplum yapısında yer alan kadın figürler üç bölüme ayrılarak incelenmiştir: teslimiyetçi kadınlar, düzene direnen ancak düzenle baş edemeyen kadınlar ve başkaldıran kadınlar. Bu bölümler ele alınırken kadın figürler olaylara karşı tutumları açısından birbirleriyle karşılaştırılmış ve yazarın bu tutumu nasıl yarattığı üzerinde durulmuştur. Tezin sonuç bölümünde ise giriş bölümünde yer alan sorunun yanıtına yer verilmiştir. Yapıtta yer alan kadın figürlerin kendilerine dayatılana olan tepkilerinin farklı nedenlerden kaynaklandığı görülmüştür. Teslimiyetçi kadın figürlerin kader anlayışına dayalı bakış açısından dolayı düzene boyun eğdiği, başkaldıran kadınların ise karşılaştıkları olumsuzluklara rağmen mücadele etmeleriyle birey olmayı başarabildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Sözcük Sayısı: 172

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. FAKİR BAYKURT'UN <i>TIRPAN</i> ADLI YAPITINDA TOPLUMSAL DÜZEN.....	4
III. FAKİR BAYKURT'UN <i>TIRPAN</i> ADLI YAPITINDA KADIN FİGÜRLERİN DÜZENLE İLİŞKİLERİ.....	8
III. I. TESLİMİYETÇİ KADINLAR	9
III. II. DÜZENE DİRENEN ANCAK DÜZENLE BAŞ EDEMİYEN KADINLAR.	11
III. III. BAŞKALDIRAN KADINLAR.....	12
IV. SONUÇ	15
V. KAYNAKÇA.....	18

I. GİRİŞ

Türk edebiyatında Anadolu insanının ve köy gerçekliğinin yansıtılması uzun bir geçmişe dayanmamaktadır. İmparatorluğun yıkılması sürecinde ortaya çıkan ideolojik akımlar ve bunların içinden sıyrılan Türkçülük, aydınları hızlı bir biçimde Türk kültürünün köklerini araştırmaya ve edinilen bilgileri edebiyat aracılığıyla okuyucuya yansıtmaya itmiştir. Bu yönelişte, merkez olan İstanbul'daki felâketlerin etkisiyle gerçekçi olduğu kadar romantik bir bakış açısının da izlerini bulmak mümkündür. Türk edebiyatında Anadolu'nun, köyün ve köylünün olanca çıplaklığıyla yansıtılmaya başlanması 1950'lere tarihlendirilebilir. Bu tarih, kültürümüzde önemli bir işlevi üstlenen köy enstitülerinin kurulduğu ve işlerlik kazandığı zamanlardır. Köyün içinden çıkan ve yaşantısını iyi bilen yazarların edebî ürünler vermeye başlaması, edebiyatta köylünün sesinin daha gür çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Halkın içinden çıkan ve doğumunu bile “..köyde orak mevsimi.. (Anam) tarlada sancılanıp eve gelmiş Haziran ortasıdır”¹ biçiminde kesin bir tarihe dayandıramayacak bir çevrenin sesi olan Fakir Baykurt da köy enstitülü yazarlardandır. “Köy enstitüsü benim için olağanüstü bir fırsat oldu. İlkokulu bitirdikten sonra gidebileceğim başka hiçbir okul yoktu. Ailemin gücü yetmezdi. Ben okumak istiyordum enstitü benim gibi köy çocuklarını çağırıyordu.”² sözleriyle enstitünün ve koşullarının yaşamındaki yerini açıkça ortaya koyan Baykurt, yapıtlarının eksenine de yoksul ve cahil köylüleri; bunları sömüren güç odaklarını -ağa, imam, parti üyeleri gibi kişileri- yerleştirerek cahil halkın aydınlatılması tezine doğru uzanacak bir kurgu yaratır. Tırpan, köy ortamı içerisinde yanlış bir evliliğe sürüklenen bir kadının çevresinde

¹ www.gokyuzuedebiyati.org/archive/index.php/t-3996.html

² www.tgb.gen.tr/sureli-yayinlari/kirmizi-beyaz/59-sayi-14/200-koy-enstitulerinin-isiginda-yetismis-bir-cinar-fakir-baykurt

gelişen olayları eleştirel bir tutumla dile getiren bir roman olarak “görücü evliliği” sorunsalına parmak basar.

Tırpan, baştan sona kutupluluk temeli üzerine kurulu bir yapıttır; yapıttaki güçler savaşı, gücü paradan elde eden sömürü odakları ile yoksul halk arasında geçmektedir. Bu savaşın piyonlarını belirleyen elbette ki yine gücü elinde bulunduranlardır. Gücün toplumda en büyük belirleyicisi para ve toprak olmakla beraber cinsiyetin de bu konu üzerindeki etkisi büyüktür. Egemen cinsiyet erkektir; toplum, ataerkil düzeni tüm özellikleriyle yansıtmaktadır. Görünen bu yapının gerisinde ise kadınlar, fark ettirmeden olan biteni gözlemleyen, kararlar alan ve bu kararları yeri geldiğinde uygulamaya geçiren gerçek iradenin temsilcileridir. İyilerin ve kötülerin çatışması üzerine kurulu olan yapıtta okurun sorumluluğu, görünenin altındaki dinamikleri keşfetmek, kırsal bölgelerdeki sorunları gerçekçi bir biçimde algılamaktır. Yapıtta görücü usulü evlendirilen kadının kocasını öldürmesi, yapıtta gerçek suçlu ve kurbanın kim olduğu sorularını da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada da düzeni sorgulasa da başkaldırsa da düzene direnç gösterse de ona yenilen kadınların edilgenlik örtüsü altındaki sorgulamaları, varlık sorunları ve olaylara bakış açıları irdelenecektir.

II. FAKİR BAYKURT’UN *TIRPAN* ADLI YAPITINDA TOPLUMSAL DÜZEN

Tırpan, daha ilk tümceden, yansıtacağı toplumsal düzeni kodlayarak başlar: “*Gökçimen’i bilen azdır*”. (Baykurt, 1) Bu köydeki koşulları çizerek okuru sınırlı, dar bir çerçevenin içine sokan yazar, evlerin bitişik olması ayrıntısıyla bu yörenin insanların birbirinden saklı gizli yaşamlarının olamayacağını; etrafının tarlalarla, dağlarla çevrili olması ve Ankara’dan uzak olması ayrıntılarıyla da uzamın etkilenmelere kapalı, soyutlanmış, yalıtılmış yapısını vurgular. Köyde bir caminin, çeşmenin, yunağın, çürük okulun, elli kadar gübreliğin bulunuşu bu

ortamın samimiyet denemeyecek, daha çok yüz göz olmak biçiminde nitelendirilecek ilişkileri dayatan bir yapısı olduğunu okuyucuya hissettirmektedir.

Gökçimen köyü, yoksulluğun hüküm sürdüğü bir yerdir. Yapıtta “ *Avucunda üç kuruşun var da kendine yeni bir karı almak istiyorsan Gökçimen’e git, kız al.*” (Baykurt, 1) tümcesi, bu yoksulluğun boyutlarına dikkat çekmektedir. Bir insana kolayca sahip olmanın bedeli paradır. Para, değer olarak insanın ve özellikle kadının çok üstünde bir yerdedir. Bu değeri belirleyen ise ona olan taleptir. Parayı kuşağına doldurup kıza istenildiği kadar altın takan kişinin istediği kızla evlenmesi ve ona istediği muameleyi gösterip istediği kadar çocuk doğurtması bu talebin karşılığı olarak görülmektedir. Yazar, kız almak için verilen parayı da Kabak Musdu’nun “*Tütüne, gayfaya anca yeter.*” (Baykurt, 2) sözüyle betimlemiş ve kadının değersizliğini bu sözlerle vurgulamıştır.

Toplumsal düzende varsıl insanların yüceltilip yoksulların kaderlerine razı olması biçiminde baş gösteren anlayışın temelinde cahillik yatmaktadır. Uzamda yalnızca bir okulun bulunması, eğitime değer verilmediğinin bir göstergesidir. Zaten toplumun çoğunluğunun yoksul olması nedeniyle insanlar bir an önce yaşama atılmak ve para kazanmak zorundadır. Ancak bu yapı içerisinde kızlar; çalışıp para kazanan kişi olarak değil, para kazanma aracı olarak görülmektedir. Bu şekilde toplumdan saklı yetiştirilen kızların da gelecek yaşantıları “alın yazısı” olarak adlandırılmaktadır. Bu kaderci ve teslimiyetçi yaklaşım da yine cahilliğin bir sonucudur. Hafız’ın “*Rahmetlik Atatürk!... Yazıyı değiştirdi, ezanı değiştirdi, ölçüyü, tartıyı, takvimi değiştirdi. Kadınlara bir sürü serbestlik verdi. Çok da hoca kesti Rahmetlik!...*” (Baykurt, 105) şeklindeki söylemi de cahillikten dolayı halkın yeniliğe açık olmadığı, yeniliğin dine engel olarak görüldüğü ve kadınlara serbestlik verilmesinin ise bu cahil insanlarca kabul görmediğinin bir kanıtı olarak yazar tarafından dile getirilmiştir.

Yapıtta yer alan ataerkil toplum yapısının içerisinde sıkışıp kalan kadın, önce babası sonra da eşi olarak yaşamında yer alan egemen “erkek” figürlerinin etkisinde arzularını bastırmış, düşüncelerini rahatça ifade edememiştir. Düşüncelerini topluma sunmaya çalıştığı zaman susturulmuş ve söyleyecekleri, çevresi tarafından “gereksiz” olarak görülmüştür. Kadın, toplumda ikinci sınıf insan olarak değerlendirilmiş ve erkeğinin dediğini yapmaya mahkûm olmuştur. Doğduğu günden itibaren önce babasının, daha sonra da kocasının dediğini yapmak zorunda bırakılmıştır. Bu durum, onun birey olabilmesini engellemiş ve onu toplumun kölesi olmaya itmiştir. Toplumda bilge kişi olarak görülen Uluguş Nine “*Kadın o! Kim takar kadını, köleyi?*” (Baykurt, 38) sözleriyle kadının toplumdaki yerini kendi sözleriyle anlatılmıştır. Ayrıca küçük kızlardan biri “*Bizim işler ölünce de böyle mi?*” (Baykurt, 37) diyerek çaresizliklerini dile getirmiştir. Yapıtta kadın, toplumda sesi dinlenmeyen ve ezilmeye mahkûm bir varlık olarak okuyucuya sunulmuştur.

Toplumda kendine özgü kurallara sahip konulardan biri olan cinsellik de romanda hem bir erkeğin hem de küçük bir kızın gözünden okuyucuya aktarılmıştır. Musdu’nun gözünden cinsellik bir haz ve zevk olarak gösterilirken, Dürü’nün gözünden rahatsızlık verici bir olay olarak yansıtılmıştır. Dürü’nün cinselliğe karşı olan bu tepkisi, toplumsal bir gerçeği ortaya koymaktadır. Küçük yaşta evlendirilen kızlar, erken yaşta cinsellikle tanışmış, düzenin getirdiği dayatmanın bir sonucu olarak da bu, onlar için korkutucu bir gerçeklik oluşturmuştur.

Yapıttaki toplumsal düzende “din” olgusu da geniş yer tutmaktadır. Din, toplumsal düzendeki ilişkileri belirleyen güçlerden biridir. Din adamı olarak karşımıza çıkan “imam” figürü ise toplum tarafından saygı gören ve her dediği sorgulanmadan kabul edilen kişidir.

İmamın “*Ben, bu köyün imamı olarak, diyeceğimi derim. Erlik varlığını. Varacaksan ‘var evi’ne var, ‘yok evi’ne varıp sefil olma.*” (Baykurt, 14) biçiminde yanlış ve taraflı olarak konuşması, cahil olan halkı “*Hazreti Peygamberimizin kadim lafi: ‘Kız kısmı on üçünde doğurur.*” (Baykurt, 28) şeklindeki söylemleriyle etkilemesi, toplumun kadına ve evliliğe karşı yanlış bakış açısı geliştirmesinde etkili olmuştur. Toplum tarafından farklı yorumlanan din, çıkarı dayalı ilişkilerin temeline yerleştirilmiştir. Kuşağı para dolu olan Kabak Musdu, yapıttaki olayların üzerine düğümlendiği Dürü’nün ailesini ikna etmek için “*Nafakasını tedarik ettikten sonra, yeniden evlenmek şeriatın buyurduğu bir iştir.*” (Baykurt 11) diyerek dini çıkarı doğrultusunda kullanmıştır.

Dinin bir uzantısı olarak görülen “kaderci” anlayış, yapıtta önemli bir yer tutar. Yapıtta, genelini kadınların oluşturduğu bir topluluk da bu anlayışı benimsemiştir. Yazar, “*Bu karayazılar bize Kudret’ten yazılmış; sileriz sileriz çıkmaz. Silsek de kızsak da çıkmaz...*”(Baykurt, 37) şeklindeki söylemlerine yer verdiği küçük kızların kendilerinden yaşça büyük adamlarla evlenmek zorunda bırakılmaları, toplum tarafından kader anlayışına bağlamıştır. Olan olaylar ve yaşananlar, kadınlarca “kaderimizde varmış” anlayışı ile benimsenmiş ve bu nedenle bazı kadınlar bundan kurtulmanın imkânsız olduğunu düşünerek hiçbir çaba göstermemişlerdir. Bu durum da kadınların birçok konuda geri kalmalarına ve toplum tarafından sindirilmelerine neden olmuştur.

Yapıtta toplumsal düzen içerisindeki cehalet, dini çıkarılara alet etme, paranın güçler dengesini belirlemesi durumu kişilerin kullandıkları dil aracılığıyla da okuyucuya yansıtılmaktadır. Yapıtta dilin genelde argo oluşu, toplumun bireylerinin birbirlerine karşı tutumlarının bir göstergesi niteliğindedir. Bu argo dil, “*Hay kudurup da yağlı kurşunlardan gidesi!...*”(Baykurt, 3) biçiminde beddua olarak kendini göstermekte, bazen de “*Kıç döndü*

soykalar!... Karı kısmı kocayınca işte böyle kış dönüyor. Dönün ulan! Adamın kuşağı dolu olunca genci bulunur bunun.”(Baykurt, 7) şekliyle aşağılayıcı biçimde kullanılmaktadır. Bazen de dil, “*Varsıllara birer hastir çekmeli tümcek.*” (Baykurt, 156) biçiminde varsıllığa bir başkaldırı olarak kullanılmıştır. Yapıtta varsıllığı ile egemen güç olarak vurgulanan Kabak Musdu, kullandığı dil ile de toplum üzerindeki baskısını hissettirmiştir. “*Ulan bi aksi avratsın ki! Beri bak, valla yatırır keserim seni! Kıtır kıtır keserim, adın gazetelere geçer.*”(Baykurt, 32) biçiminde yeri geldiğinde eşini tehdit eden Kabak Musdu, amacına ulaşmak istediğinde ise “*Gençlik bahçesinin içindeki sallangeçlere bindireyim. Maraş dondurmaları alıp yedireyim.*” (Baykurt, 31) şeklinde yumuşak bir üslup kullanmayı tercih etmiştir. Aynı yumuşak üslubu, karısı Kamile’yi ikinci evliliğine ikna etmek için de kullanmış, ancak karısının bu isteğini reddetmesiyle bu üslubunu değiştirerek tehditkâr hâline geri dönmüştür.

III. FAKİR BAYKURT’UN *TIRPAN* ADLI YAPITINDA KADIN FİGÜRLERİN DÜZENLE İLİŞKİLERİ

Kadın figürler, yer aldıkları toplum içerisinde karşılaştıkları baskıcı, ezici ve kendilerini sindirmeye dayalı tutumlara karşı farklı tepkiler göstermektedirler. Yapıttaki kadın figürlerin bazıları teslim olmayı seçmiş, bazılarıysa düzene başkaldırmış; ancak bu başkaldıranların da bir kısmı sindirilmiş ve sonunda düzene boyun eğmek zorunda bırakılmıştır.

III. I. TESLİMİYETÇİ KADINLAR

Yapıtta ataerkil bir toplumda kendi seslerini duyurma arayışına giren kadın figürlerin tamamına yakını toplumun baskısı altında ezilmiş ve sessiz bırakılmıştır. Birey olabilme ve benliğini gösterme istekleri, toplumdaki erkek figürler tarafından anlamsız görülmüştür. Evlenmeden önce, evin erkeği olan babanın baskısı, evlendirilince kocanın baskısı ve tüm bunlar yetmezmiş gibi toplum tarafından sindirilmiş tüm kadın ve erkeklerin baskıları, kadınları sessizliğe ve teslimiyete itmiştir. Bu baskı o kadar büyüktür ki bir süre sonra, karşılaştığı haksızlıklara ses çıkarmayan ve her şeye “evet” diyen bir kadın topluluğu ortaya çıkmıştır. Yazar, onları ağır koşullar altına sokmuş ve onların düzene teslim oluşlarını bu şekilde gözler önüne sermiştir.

Yapıtta teslimiyetçi kadın tipi, yan figürlerden seçilmiştir. Kabak Musdu’nun eşi Kamile, evliliği süresince Musdu’nun her dediğini yapan bir köle olmaktan öteye gidememiştir. Kocasının çok zengin ve zalim bir adam olmasının zorlukları altında ezilmiş; ancak hiçbir adaletsizliğe ses çıkaramamıştır. Bir gün üzerine kuma getirileceği gerçeği ile yüz yüze bırakılan Kamile, bu haksızlığın altında kalmamak için çabalamış ve kocasına karşı gelmeye karar vermiştir. “*Başını yere eğip bekledi kocası ne diyecek? Yıllardır iyice koşullanmıştı her baskıya, her küsküye...*”(Baykurt 33) sözlerinden de anlaşılacağı üzere daha önce kocasına hiç karşı gelmediği için bunu nasıl yapacağını bile bilememektedir. Bu karşı çıkma çabası, Musdu’nun “*Böyle kararıp kararıp kafamı bozma Kamile Bayan! Edebinle otur kalk! Ne diyorsam onu yap!*”(Baykurt 35) sözleri ile son bulmuş ve Kamile kendisine yapılan haksızlığa boyun eğmek zorunda bırakılmıştır. Hatta Kabak Musdu onu ikna etmeyi başarmış, üzerine getirilecek kumayı istemeye bile Kamile gitmiştir. Bu durum onun çaresiz tutumunun bir göstergesidir.

Yapıtta yer alan teslimiyetçi kadınlardan bir diğeri de Selver Hatun'dur. Selver, yapıtta yer alan diğerkadın figürlerin çoğugibi küçük yaşta evlendirilmiştir. Yapıtta verilen bu bilgi ile gelecek olaylardaki tutumunun portresi çizilmiş ve tıpkı diğerkadınlar gibi Selver'in de toplum tarafından ezileceğinin sinyalleri verilmiştir. Erkeğin cinsel istismarına maruz kalan ve "teslim" olan bir kadın figür olarak yapıtta yer alan Selver, toplum yapısının bozukluğunu sindirmiş, eşinin borcu nedeniyle Musdu'nun kendisini taciz etmesine karşı çıkmamıştır. Musdu onu taciz ettikçe o daha da sessizleşmiş ve gördüğü muameleye boyun eğerek hiçbir kurtuluş yolu aramamıştır. Bu durumda bile toplumun görüşünü, benliğinin ve gururunun üzerinde görmüş; "*Gelen gören olur! Adım çıkar dillere!*"(Baykurt 53) diyerek başkalarının düşüncesinin kendisinkinden önce geldiğini ve erkek egemen toplum yapısının içinde teslimiyetçi tutumuyla sadece bir obje olarak yer aldığını göstermiştir.

Kamile ve Selver dışındaki teslimiyetçi kadın figürlerinin adları yapıtta geçmemektedir. Yazar, bu yaklaşımla bu kadınların "birey" olarak toplumda var olmadıklarını, sistem tarafından sindirildiklerini vurgulamıştır. Evlendirilmesi konusunda Dürü'nün ailesine ve Musdu'ya destek olan kadın figürler de bu grup içinde yer alır. Yapıtta, bu kadınların Dürü ve annesi Havana'yı ikna ederken sürekli Musdu'nun zenginliğinden söz etmesi, evlilikte aranan ilk koşulun "para" olduğu anlayışının bu kadın figürler arasında yaygın olduğunu gösterir. Ayrıca bu kadın figürler, varlıklı bir erkeğe asla karşı çıkılamayacağını düşünmekte, hatta bu düşüncelerini "*...Hem takdir-i ilahiye karşı geliyorsun hem kızının başına konmuş kuşu ürkütüyorsun. Şimdiki zamanda yoksullara kız verenin akli yoktur. Akli varsa kaderi yoktur.*" (Baykurt, 59) biçiminde kaderle ilişkilendirmektedirler.

Yapıtta yer alan “teslimiyetçi kadınlar” toplum tarafından diretilen kuralların esiri olmuşlardır. Maruz kaldıkları tecavüz, aldatılma, üzerine kuma getirilme gibi aşağılayıcı durumlara karşı başkaldırma eğilimi gösterememiş ve kölesi oldukları toplumun baskıları altında ezilerek sessizleştirilmişlerdir.

III. II. DÜZENE DİRENEN ANCAK DÜZENLE BAŞ EDEMEYEN KADINLAR

Tırpan yapıtında okuyucuya sunulan diğer bir kadın figürü ise düzene direnmeye çalışan fakat sonunda düzenin bir parçası olan ya da ölümü tercih eden kadınlardır. Bu kadınlar, her ne kadar düzeni değiştirmek için uğraşsalar da sonunda başarısız olmuşlardır.

Yapıtın odak figürü Dürü’nün annesi Havana, bu kadın tipinin bir örneği konumundadır. Kızı Dürü’nün on üç yaşındayken kendisinin beş katı yaşta ve evli bir adam olan Kabak Musdu ile evlenmesi konusunda çevresi tarafından yapılan baskıya karşı koymuş ve duruma olan tepkisini göstermekten çekinmemiştir. Toplumdaki teslimiyetçi kadınların aksine önceliğini kızı olarak belirlemiş ve diğer kadın figürler gibi “para”yı önceliği olarak benimsememiştir. Onu ikna etmeye çalışan komşularına bu evliliğin olmayacağını söyleyerek tepkisini göstermiş, ancak verdiği tepkiler yüzünden çevresi tarafından “deli” olarak nitelendirilmiştir. Kocasına karşı çıkıp her bağırdığında ise kocası tarafından aşağılanmış, şiddet görmüştür. Tüm baskıların altında ezilen Havana, sonunda kızını kendi deyimi ile “*şişko dürzüye*” vermek zorunda kalmıştır. Kızını bu yanlış evlilikten korumak için her ne kadar mücadele etmiş olsa da sonunda kendisi de düzene teslim olmuştur.

Yapıtta Havana gibi toplumda olan haksızlıklara karşı çıkmaya çalışıp sonunda bir şey elde edemeyen başka kadınlar da vardır. Küçük yaşta evlendirilmeye çalışan kızlardan bazıları karşılaştıkları bu durumdan kurtulma çabasına girmişlerdir. Uluguş Nine, Dürü'ye düzene direnen Ümmü adlı bir kızın hikâyesini anlatmıştır. Bu kıza da Dürü'ye yapıldığı gibi çok zengin ve yaşlı biriyle evlendirmek için baskı yapılmıştır. Dürü ise bunun olmaması için direnmiştir; “*Çok ağladı, çok dövündü Ümmücük*” (Baykurt,137). Ama sonunda yapacak bir şeyi kalmayan Ümmü, çareyi intihar etmekte bulmuştur.

Karşılaştıkları bu olumsuz durumdan her ne kadar kurtulmaya çalışsalar da çabalarının çaresiz kalması sonucu bu kadınların bir kısmı ölümü seçmiştir. Bu da onların çaresizliklerinin göstergesidir. Bir insanın kendi kurtuluşunu ölüm olarak görmesi, onun psikolojik olarak çok yara aldığı ve maruz kaldığı zorlukların ona ne kadar ağır geldiğinin göstergesidir. Her ne kadar intihar bir çözüm yolu olarak görülse de aslında bir teslim olma biçimi olarak yapıtta yer almaktadır. İntihar, düzenin “ya kabul et ya da yok ol” anlayışında yok olma kısmını seçmektir ve bu seçim de düzenin belirttiği bir şeyi kabul etmektir. Bu nedenle de “intihar” bir teslim olma şekli olarak değerlendirildiğinde bu kızların düzene direnmeye çalıştığı ama sonuçta teslim olmak zorunda kaldığı görülmektedir.

III. III. BAŞKALDIRAN KADINLAR

Ataerkil toplumun baskıları altında birey olabilmeyi ve kendi sesini duyurabilmeyi başarmış kadın figürler toplumda azınlığı oluşturmaktadır. Bu kadınlar, diretmelere karşı gelmiş ve toplumun yargılarından çok kendi yargılarını önde tutmuşlardır. Kendi değerlerini temel alarak toplumun düzeni içinde kaybolmamış ve birey olabilmeyi başarmışlardır.

Yapıtta Uluguş figürü başkaldırışın öncüsü olarak gösterilebilir. Baykurt, bu figüre “Uluguş” adını vererek henüz onu okuyucuya tanıtmadan kişiliğini kodlanmıştır. Uluguş “ulu bir kuş” anlamına gelmektedir. “Ulu” sözcüğünün yüce anlamına geldiği ve “kuş” sözcüğünün özgürlüğü simgelediği düşünüldüğünde Uluguş’un “yüce bir insan” olduğu ve toplumun zincirlerine bağlı kalmayan biri olduğu düşüncesi okuyucuya sunulmuştur. Uluguş, toplumda bilge olarak görülen ve önem verilen bir kadın figürüdür. Toplumdaki düzene yenik düşen kadınların aksine Uluguş kendi istediği kişi ile evlenebilmiştir. Kocasını ile arasında gerçek bir sevgi olan Uluguş’un adı, aslında kocasının adıdır; “*Kocasını ölünce o ad kendine kaldı. Şimdi Uluguş aşağı, Uluguş yukarı...*” (Baykurt, 36). Kocasının daha doğrusu eşinin (ev içinde eş değere sahip olmaları nedeniyle) adını alarak onunla eş değerde olduğunu göstermiştir. Yapıttaki diğer kadınlar kocalarına sözlerini geçirmeyi başaramazken Uluguş, kocasıyla eş değeri görülmeyi başarabilmiştir. Bu durum onun gücünün bir göstergesidir. O, toplumda sözü geçen bir birey olmayı başarabilmiştir. Bunu başarısındaki en önemli etken korkusuz olmasıdır. Kadın erkek dinlemeden yanlış olduğunu düşündüğü her şeyi herkesle tartışabilmiş ve yanlış gördüğü durumları dile getirmekten korkmamıştır. Diğer kadınlar gibi kendi deyimiyle kocasının “*kölesi*” olmamış, toplumdaki değişmez düzene karşı savaşını bir birey olarak kazanmıştır. Ayrıca Uluguş, tüm bu özelliklerinin yanında küçük kızların masalcı ninesidir. O, kızlara yol gösterip cesaret vererek onları bu düzenden kurtarmaya ve yok olup gitmelerini engellemeye çalışmıştır. Anlattığı masallarla onlara mesajlar vererek neler yapmaları gerektiği konusunda onları yönlendirmiştir. Kendisinden çok büyük bir adamla evlenmek zorunda bırakılan Dürü’yü bu çıkmazdan çıkarmanın yolunu gösteren ve ona başkaldırmayı öğreten de Uluguş’tur. Uluguş, kızını vermeye “evet” demek zorunda kalan Havana’ya söylediği “*Ağlamaktan kurtulmak için mi teslim oldun?*”(Baykurt, 127) ve “*Kuşlara, kartallara kaptıracak olduktan sonra, atıver derelere ölsün daha iyi*” (Baykurt, 127) sözleriyle olaya karşı olan tutumunu ifade etmiş ve bu işin yanlış olduğunu belirterek

Havana'ya da yol göstermeyi amaçlamıştır. Uluguş tüm bu yönleriyle yapıtta başkaldıran kadınların başında gelmektedir.

Yapıtta düzene başkaldıran bir diğer figür ise Dürü'dür. Her ne kadar yapıtın başında ve ortalarında düzene direnmeye çalışan ancak başarılı olamayan bir kadın figür olarak görülse de kitabın sonunda toplumun düzenine kendi yöntemiyle karşı gelerek başkaldıran kadınlardan biri olduğunu göstermiştir. Dürü, on beş yaşında bir kızdır. Musdu'nun "*Bu kızı Allah kendi yaratmış!... Elini yüzünü kaşını gözünü kendi tamamlamış... Cenabıallah ancak kendisi başarabilir! Bravo!...*" (Baykurt, 2) sözlerinden de anlaşılacağı gibi Dürü çok güzel bir genç kızdır. Kendi yaşının beş katı yaşta bir adam ile evlenmek zorunda bırakılmıştır. Bu adam onu "*Allah'ın eseri*" olarak tanımlayan Musdu'dur. Dürü, Musdu'dan öyle korkmakta ve iğrenmektedir ki bilinçaltına yerleşen bu hisler geceleri kâbuslara dönüşmüştür. Bu kâbuslar genelde Musdu ile evlenmesi durumunda yaşayacağı cinsel ilişkiyle ilgilidir ve bu durum Dürü'nün üstündeki baskının sembolü olmuştur. Dürü'nün çocuk sayılacak bir yaşta cinsellikle ilgili çok fazla bilgiye sahip olması toplumun yozlaşmış yapısının bir göstergesi konumundadır. Çocuklar, bu tarz konulardan uzak tutulmamakta ve gerçeklerle erken yaşta tanışmaktadırlar. Yapıtta da Dürü'nün en çok "iğrendiği" ve üstünde en çok baskı yaratan şey maruz kalacağı cinsel deneyimdir. Bu Dürü'nün bilinçaltını tamamen kaplamıştır. Bu durum öyle bir hal almıştır ki bütün gördüğü kâbuslar bunun üzerine kurulmaya başlamıştır. "*Şu herif ağzımdan öpmüyor mu, cinler tepeme çıkıyor! Çok iğreniyorum*" (Baykurt, 172) sözleriyle de Dürü yaşayacağı şeylere olan korkusunu ve tiksintisini rüyasında iç monoloğu ile de göstermektedir.

Kabak Musdu'dan kurtulmak isteyen Dürü yapıtın başında çok edilgen davranmış ve sadece onu istemediğini söyleyerek tepkisini belirtmiştir. Ancak yapıtın devamında işlerin ciddiye

bindiğini fark eden Dürü mücadele etmeye çalışmanın anlamsız olduğunu düşünmüş ve düzene teslim olup intihar etmeyi seçmiştir. Ancak Uluguş onu kurtarmış ve ona düzenle baş etmenin yollarını göstermiştir. Dürü son anda teslim olmaktan vazgeçerek düzene başkaldırma yolunu seçmiştir. Yapıtın sonunda Uluguş'un romanın başından beri aradığı “tırpan” sayesinde Dürü, düzenin esiri olmaktan Musdu'yu öldürerek kurtulmuştur. Baştan beri aranan çözüm yolunu simgeleyen ve ayrıca bir tarım aracı olması nedeniyle toplumun yapısını da simgeleyen “tırpan”ın keskin bıçağı Dürü'nün kabusunun sonu olmuş ve Dürü'nün baş kaldırısının da simgesi haline gelmiştir.

Yapıtta teslimiyetçi kadınlarla kutupluluk gösteren bu kadın figürler, düzenin direttiklerini yapmayı reddetmişlerdir. Kendi isteklerini toplumunkilerden üstün tutmuş ve düştükleri zor durumdan kurtulmanın bir yolunu aramışlardır. Yapıtta başkaldırının göstergesi olan Dürü ve Uluguş, haksızlıklara karşı savaşan figürlerdir. İstemediği evlilikten kurtulan Dürü ve yaşamı boyunca bir köle olmayı kabul etmeyen ve diğer kadınların aksine istediği insanla evlenmiş olan Uluguş, toplumun içinde birey olmayı başarabilen figürler olarak yapıtta yer almışlardır.

IV. SONUÇ

Yapıtta uzam “Ankara’da bir köy” olarak belirtilmiştir. Bu çizilen kırsal yaşam tablosunun getirdiği kurallar çerçevesinde bir düzen oluşturulmuştur. Bu düzen de insanların ahlak, cinsellik, kadın-erkek ilişkileri, din ve kader ile ilgili kendilerine özgü ve kısıtlı bir anlayış geliştirmelerine neden olmuştur.

Her kapının açıcısını para olarak gören halkın ahlak anlayışı, uzamdaki herkes için genel geçerlilik göstermemektedir. Paraya yani güce sahip olan kişi için ahlak ile ahlsızlık

arasında bir çizgi yoktur, Musdu'nun Selver Hatun'u taciz etmesi örneğinde de görüldüğü gibi topluma göre parası olan erkek her şeyi yapma hakkına sahiptir. Yapıtta verilen bu bozuk toplum yapısında erkek, ahlak kurallarını kendisine göre yorumlayan kişi olarak karşımıza çıkmıştır.

Yapıtta evlilik ve cinsellik boyutlarıyla verilen kadın-erkek ilişkilerinde ise düzenin dayattığı kurallar belirleyici olmuştur. Yapıtta yer alan toplum yapısında kadın köle, erkek ise onun efendisi konumundadır. Böylelikle dar uzamın yarattığı dayatmalar, kadını aşağılarken erkeği yüceltmıştır. Bu durumun yaratılmasında toplumun din anlayışı da önemli rol oynamaktadır. Dini kendine göre yorumlayan toplum dış gelişmelere kapalı olduğundan cahilliğe mahkûm bırakılmış ve bu durum dinin farklı algılanmasına neden olmuştur. Din kullanılarak toplum istenilen biçimde yönlendirilmiştir. Dinin bir uzantısı olan kadercilik anlayışı, kadının teslim olmasında etkili olmuştur ve karşılaştığı olumsuzluklarla mücadele etmesini engelleyen bir etken haline gelmiştir. Kendine özgü kurallara sahip olan bu toplum, yarattığı düzenle kadın üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Kadınların kendilerine verilen rollere ve dayatılan düzene olan tepkileri yapıtta farklı kadın tipleriyle verilmiştir. Bunlar teslimiyetçi kadınlar, başkaldıran fakat sonunda teslim olan kadınlar ve başkaldıran kadınlar olarak okuyucuya sunulmuştur.

Teslimiyetçi kadınlar kaldıkları zor durumlara karşı tepki göstermemişlerdir. Olaylar karşısında toplumun görüşünü kendi görüşlerinden üstün tutmuşlardır. Toplumun dediğini doğru saymış ve kendi düşünceleri yokmuş gibi davranmışlardır. Toplumsal yapıda önemli yere sahip olan "para" bu kadınların teslim olmalarında önemli bir etken olarak yapıtta yer almıştır. Bu nedenle kendilerine dayatılanları sorgulamadan kabul etmiş, karşılaştıkları

olumsuzlukları “kader” olarak değerlendirmişlerdir. Bu teslimiyetçi tutumun sonunda da düzenin içinde kaybolmuşlardır. Bu durum, yapıtta bu kişilerin süreçteki yerlerini gösterdikten sonra onlardan bir daha bahsedilmemesiyle gösterilmiştir. Yapıtta başkaldırı gösterip sonuçta düzene teslim olan kadınlar için olayın sonu aynı özellik göstermektedir. Bu kadınlar olayın başında tepkilerini ortaya koymuşlardır. Her ne kadar bir başkaldırı hareketi gösterebilirler de sonunda onlar da teslim olmuş ve düzenin parçası olmaya mahkûm edilmişlerdir. Ancak teslimiyetçi kadınlar gibi düzeni sorgulamadan, yaşadıklarını kadere bağlayarak buna boyun eğmemişlerdir. Bir çıkış yolu aramış, ancak mücadelelerinde başarılı olamamışlardır. Başkaldıran kadınlar ise kendi düşüncelerini her şeyin üstünde tutmuşlardır. Süreç süresince inandıkları şeyler için savaşmış ve sonuçta da istediklerini elde edebilmişlerdir. Bu kadınlar, toplumun yargılarına karşı çıkarak kendi yargılarını önde tutmuşlar ve böylece birey olmayı başarmışlardır.

Baykurt, yapıtta üç kadın grubunun aynı duruma olan farklı tepkilerini tanrısal anlatımla ifade ederek kadının birey olma çabasının önemini vurgulamıştır. Yarattığı iç monologlar aracılığıyla kendini olaylardan uzak tutmuştur. Ayrıca yapıtta yer alan kadın betimlemeleri ve yaratılan zıtlıklarla gerçekleri nesnel bir bakış açısıyla sunarak okuyucuya, yapıtta yer alan olay ve durumlarla o dönem Türkiye’indeki Anadolu köylerinin bir gerçeğinin yansıtıldığını göstermiştir. Toplumsal düzenin bozukluğunun kadın üzerindeki etkisi yapıtta ağırlıklı olarak ele alınsa da toplum yapısının içinde kadına yapılan dayatmaların uygulayıcısı ve kuralların belirleyicisi durumunda olan erkek figürlerin düzen içerisindeki yeri de yapıttın yadsınamayacak bir yönünü oluşturmaktadır.

V. KAYNAKÇA

Baykurt, Fakir. Tırpan. İstanbul: Literatür, 2008.

Moran, Berna. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

www.gokyuzuedebiyati.org/archive/index.php/t-3996.html

www.tgb.gen.tr/sureli-yayinlari/kirmizi-beyaz/59-sayi-14/200-koy-enstitulerinin-isiginda-yetismis-bir-cinar-fakir-baykurt